

Reactie MVO Platform internetconsultatie Wivo na Omnibus

Het MVO Platform verwelkomt de voorspoedige voortzetting van het implementatieproces van de Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) in Nederland en de herziene concept-Wet internationaal verantwoord ondernemen (Wivo) die nu ter consultatie voorligt. Het MVO Platform betreurt dat het kabinet wederom nadrukkelijk kiest voor een zuivere en lastenluwe implementatie van de CSDDD, wat inhoudt dat de concept-implementatiewet de zwaktes uit de Omnibus-I-richtlijn overneemt en verder afwijkt van de OESO-richtlijnen. In dit document gaat het MVO Platform in op de wijzigingen in de concept-Wivo en de memorie van toelichting (MvT). Het MVO Platform ziet ruimte voor verduidelijking en verbetering in de wijze waarop Nederland de bestaande verplichtingen toepast en handhaaft en doet daarvoor suggesties namens alle leden.

Algemene terugkoppeling

Deze inbreng borduurt voort op eerdere analyses van de CSDDD¹ van het MVO Platform en de input die door het MVO Platform is ingediend in het kader van de Wivo-internetconsultatie in 2024². Het MVO Platform zal daarom allereerst ingaan op de verwerking van de aangedragen verbetersuggesties uit 2024. Vervolgens zet het MVO Platform inhoudelijke verbetersuggesties uiteen op basis van de herziene conceptwettekst van de Wivo. Allereerst wil MVO Platform echter nogmaals wijzen op de grootste tekortkomingen van de CSDDD.

- De beoogde versimpeling van de CSDDD, bedoeld om deze te stroomlijnen en zo de regeldruk voor ondernemingen te verminderen, heeft geresulteerd in een betreurenswaardige afbraak van eerder aangenomen wetgeving ter bescherming van mensenrechten en milieu.
- De CSDDD geldt nu alleen voor mega-multinationals. Zo zal de wet bij inwerkingtreding op flink minder (Nederlandse) bedrijven van toepassing zijn dan eerder afgesproken.
- Risico's in de keten moeten via een risicogebaseerde benadering worden aangepakt. De barrières zijn opgeworpen voor het opvragen van informatie bij ketenpartners verhogen het risico dat schendingen dieper in de activiteitenketen sneller buiten zicht blijven.
- De verplichting om klimaattransitieplannen op te stellen en uit te voeren is uit de CSDDD en de Wivo geschrapt en de concept-Wivo refereert niet aan

¹ <https://www.mvoplatform.nl/analyse-van-de-europese-imvo-wetgeving/>;

<https://www.mvoplatform.nl/aandachtspunten-en-aanbevelingen-voor-het-omnibusvoorstel-van-de-europese-commissie/>

² <https://www.mvoplatform.nl/reactie-consultatie-wet-internationaal-verantwoord-ondernemen/>

klimaatgerelateerde impacts. In-scope bedrijven hebben echter nog steeds een due diligence verplichting om klimaatverandering tegen te gaan en blijven onder de CSRD wel verplicht om over hun klimaatinspanningen te rapporteren.

- In het due diligence proces staat de (potentiële) negatieve impact van bedrijfsactiviteiten op mens en milieu centraal. Juist daarom moet dit proces gebaseerd zijn op informatie van een brede groep stakeholders. De verplichtingen rondom het betrekken en faciliteren van organisaties die direct belanghebbenden (kunnen) ondersteunen zijn echter drastisch afgezwakt.
- Diverse bepalingen over civiele aansprakelijkheid zijn geschrapt. Dit resulteert in versnippering, onduidelijkheid en rechtsonzekerheid voor zowel slachtoffers, maatschappelijke organisaties, vakbonden, als bedrijven vanwege de verschillende nationale rechtssystemen binnen de EU.

Terugkoppeling internetconsultatie 2024

Wet Zorgplicht Kinderarbeid

Het MVO Platform waardeert dat de herziene MvT een uitgebreide vergelijking tussen de Wivo en de Wet zorgplicht kinderarbeid (Wzk) bevat. Het MVO Platform is echter van mening dat de aangedragen argumentatie voor het intrekken van de Wzk gebrekkig is en blijft bij haar opvatting dat de concept-Wivo geen recht doet aan de in 2019 aangenomen Wzk.

In de geboden rechtvaardiging voor de voorgestelde intrekking van de Wzk wordt er als argument een aanname gedaan hoe door vrijstellingen van categorieën van ondernemingen bij algemene maatregel van bestuur (AMvB) de Wzk mogelijk een minder ruim toepassingsbereik zou kunnen hebben dan de Wivo. De hypothetisch genoemde AMvB hoeft echter niet noodzakelijkerwijs op die manier uitgewerkt of aangenomen te worden en kan daarom niet als steekhoudend argument voor intrekking van de WZK worden gezien.

Dat strafrechtelijke handhaving van de Wzk moet worden gezien over een periode van vijf jaar en afhankelijk is van het vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie, neemt bovendien niet weg dat dit in beginsel nog steeds strengere handhaving voorstaat. Hoewel de bestuursrechtelijke handhavingsinstrumenten van de ACM in beginsel direct kunnen worden toegepast, is handhaving door de ACM daar niet op ingericht, bevat de MvT geen richtsnoeren voor directe toepassing van handhaving, is de maximale hoogte van sancties in de herziene Wivo verlaagd, en bevat deze bovendien een tal van 'safe harbours' (overeenkomstig artikel 2.2.2.3, 2.2.3.4, 2.2.4.4) wanneer sancties niet kunnen opgelegd.

Delegatiegrondslag

De concept-Wivo behoudt de delegatiegrondslagen om in de toekomst in lagere regelgeving nog nadere verduidelijking van regels te kunnen geven. Het MVO Platform is verheugd te lezen dat de regering bij eventuele nadere uitwerking van de open normen in

een algemene maatregel van bestuur of ministeriële regeling stakeholders zal betrekken. Wel pleit het MVO Platform nog steeds dat AMvB's in lijn met de OESO-richtlijnen dienen te zijn.

Overweging 33

Wat betreft de aanpassingen aan overweging 33 wil het MVO Platform graag verduidelijken dat de kanttekening dat toepassing hiervan vrijwillig is (**p. 105 MvT**) een onjuiste verwachting creëert. Toepassing van deze overweging helpt ondernemingen om de kwetsbaarheid van betrokkenen zoals vrouwen grondig te evalueren en nadelige gevolgen specifiek te kunnen duiden. Deze overweging moet daarbij niet worden gezien als een vrijwillige uitnodiging om naast de mensenrechtenverdragen ook te kijken naar o.a. het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW). Hoewel overweging 33 geen zelfstandige verplichting creëert, geeft deze wel belangrijke richting aan de interpretatie en toepassing van de verplichtingen inzake gepaste zorgvuldigheid. Ondernemingen dienen bij de uitvoering van deze verplichtingen rekening te houden met genderspecifieke en andere intersectionele risico's wanneer dit relevant is voor de identificatie, beoordeling, preventie, mitigatie of monitoring van nadelige gevolgen.

Overige inhoudelijke verbeter suggesties

Het MVO Platform apprecieert dat de concept-Wivo op meerdere verbeter suggesties van het MVO Platform heeft overgenomen en tekst en toelichting op meerdere punten is verduidelijkt en/of uitgebreid. Zo is het positief dat onder andere het verschil tussen de begrippen waardeketen en activiteitenketen verduidelijkt, is de toelichting over aansluiting met de OESO-richtlijnen meer inzichtelijk, en is de bevestiging dat ondernemingen verantwoordelijk blijven voor het aanpakken van misstanden in hun waardeketen, ook wanneer zij samenwerken met leveranciers of gebruik maken van audits een belangrijke toevoeging. Het MVO Platform apprecieert verder het gebruik van de term 'legitieme vertegenwoordiger' in plaats van wettelijke vertegenwoordiger, mede omdat dit beter aansluit bij de OESO-richtlijnen. Ook is het positief dat de bewaar- en verjaringstermijn voor civiele aansprakelijkheid zijn aangepast.

Desalniettemin vindt het MVO Platform het betreuenswaardig dat meerderheid van de verbeter suggesties niet zijn overgenomen vanwege afzwakkingen in de Omnibus-I-richtlijn en de keuze van het kabinet om EU-regelgeving in alle gevallen zuiver en lastenluw te implementeren. Zo blijft het MVO Platform onder andere van mening dat ketentransparantie essentieel is voor effectieve gepaste zorgvuldigheid en zou het passend zijn daar wel enige erkenning voor te geven in de Memorie van Toelichting. Door de gemaakte keuzes wijkt de Wivo verder af van de OESO-richtlijnen dan noodzakelijk en zorgt dit voor minder coherentie tussen de wet en het overheidsbeleid. Het MVO Platform is daarom van mening dat het conceptwetsvoorstel op enkele belangrijke punten versterking behoeft.

Verbetersuggesties na herziening Wivo

Gepaste zorgvuldigheid en het klimaat

Het MVO Platform betreurt dat het afzonderlijke artikel over het klimaattransitieplan (artikel 22 uit de oorspronkelijke CSDDD) en daarmee voormalig hoofdstuk 3 Bestrijding van Klimaatverandering is geschrapt. Tegelijkertijd verwelkomt MVO Platform de verduidelijking dat klimaataspecten onverminderd onderdeel blijven van de verplichtingen inzake gepaste zorgvuldigheid. De aanvullende toelichting op **p. 15-17 MvT** is bijzonder behulpzaam voor de begripsvorming dat na het schrappen van artikel 22 betreffende het opstellen en uitvoeren van een klimaattransitieplan uit de Omnibus-I-richtlijn, dit niet betekent dat ondernemingen geen 'klimaatmaatregelen' meer moeten nemen. Positief is dat de Memorie van Toelichting bevestigt dat het vervallen van de verplichting tot een klimaattransitieplan geen afbreuk doet aan de verantwoordelijkheid van ondernemingen om klimaatgerelateerde negatieve gevolgen voor mensenrechten en milieu te identificeren, te voorkomen, te beperken en waar mogelijk te beëindigen.

Begrip Milieu en negatief milieueffect

Het begrip milieu werd voor de Omnibus-I-richtlijn gebruikt in hoofdstuk 2 van het wetsvoorstel. Hoewel het oorspronkelijk artikel 22 betreffende klimaattransitieplannen uit de CSDDD en daarmee hoofdstuk 3 is geschrapt, is het begrip milieu, inclusief klimaat, nog steeds relevant in de herziene Wivo. Het ontbreken van het woord 'klimaat' in de wettekst mag bedrijven niet de indruk geven dat de klimaatimpact op mensenrechten en milieu niet van belang is voor de Wivo. Uiteenzetting van dit begrip op **p. 113 MvT** en onder een omschrijving van 'negatief milieueffect' op **p. 134 MvT** draagt bij aan een gedeeld begrip voor ondernemingen van negatieve klimaat- en milieueffecten.

Klimaat binnen het gepaste zorgvuldigheidsproces

De Memorie van Toelichting kan verder worden versterkt door de hele Memorie van Toelichting explicieter te maken dat ondernemingen klimaataspecten integraal moeten betrekken in alle stappen van het gepaste zorgvuldigheidsproces, van risicoanalyse tot monitoring en herstel. Klimaat- en mensenrechtenvraagstukken kunnen niet los van elkaar worden gezien en dienen geïntegreerd onderdeel uit te maken van gepaste zorgvuldigheid. Daarnaast is het van belang te benadrukken dat ondernemingen hun verantwoordelijkheid niet kunnen beperken tot het naleven van bestaande milieuregels, maar hun invloed actief moeten inzetten om klimaatgerelateerde risico's in de waardeketen aan te pakken.

Om de MvT verder te versterken, raadt het MVO Platform aan om een verwijzing op te nemen hoe klimaat due diligence is geborgd binnen internationale standaarden, waaronder de OESO-richtlijnen. Zo zou een verwijzing naar de OESO-publicatie "*Responsible Business Conduct for Climate Action*"³ ondernemingen kunnen helpen hun klimaatbeleid te versterken. Het opnemen van een verwijzing naar het principe van een rechtvaardige transitie en de OESO-publicatie "*Responsible Business Conduct for a Just Transition*"⁴ laat bovendien duidelijk zien dat ondernemingen naast milieu- en klimaatrisico's ook de mensenrechtenrisico's en

³ https://www.oecd.org/en/publications/responsible-business-conduct-for-climate-action_d098b352-en.html

⁴ https://www.oecd.org/en/publications/responsible-business-conduct-for-a-just-transition_ea041d32-en.html

sociale gevolgen van de transitie naar een duurzame economie moeten identificeren, voorkomen en mitigeren.

Aanbevelingen:

- **P. 113 van de MvT:** Breng een definitie van milieu, inclusief klimaat, terug.
- **P. 117 van de MvT:** Verduidelijk hoe klimaat is geborgd binnen internationale standaarden, bijvoorbeeld door te verwijzen naar de OESO-richtlijnen en gerelateerde handreikingen.
- **P. 134 van de MvT:** Voeg in de toelichting van een negatief milieueffect ook klimaatimpacts toe.
- **P. 150 van de MvT en verder:** Integreer klimaat in alle stappen van het due diligence-proces. Neem expliciet op dat klimaatgerelateerde risico's en impacts moeten worden meegenomen in alle stappen van gepaste zorgvuldigheid in de toelichting behorende bij deze stappen.

SDG-toets

Hoewel **p.53 MvT** aangeeft dat de SDG-toets is geüpdatet en het MVO Platform recentelijk aan een stakeholderconsultatie heeft deelgenomen, is de SDG-toets niet bijgevoegd als relevant document. Het MVO Platform kan daarom niet beoordelen of de update van de SDG-toets naar behoren is uitgevoerd. Zoals eerder aangegeven, vreest het MVO Platform dat de potentiële positieve effecten van de Wivo op het behalen van de SDGs mogelijk beperkter zijn na de afzwakking van de CSDDD.

Een punt van aandacht betreft SDG 5 - gendergelijkheid. Al in de oorspronkelijke Memorie van Toelichting al erkend dat niet alle gendergerelateerde risico's volledig geadresseerd zullen worden. De wijzigingen als gevolg van de Omnibus-I-richtlijn versterken deze beperking, hoewel hier in de toelichting over de SDG niet op wordt gereflecteerd. Door de afzwakking van de CSDDD kunnen potentiële positieve effecten op gendergelijkheid kleiner uitvallen dan in de oorspronkelijke toets werd verwacht.

Een punt dat het MVO Platform graag ziet terugkomen in de verwerking van de SDG-toets in de MvT is referentie naar SDG 13 - klimaatactie. Hoewel het positief is dat de MvT erkent dat klimaatverplichtingen nog steeds onderdeel is van de richtlijn, voorziet het MVO Platform dat het schrappen van de verplichting om klimaattransitieplannen uit te voeren wel degelijk effect zal hebben op het behalen van de targets gesteld onder SDG 13.

Aanbevelingen:

- Maak de geüpdatete SDG-toets, inclusief referentie naar effecten op gender en klimaat, publiek toegankelijk.
- **P.53 van de MvT:** Voeg een reflectie op de effecten op SDG 5 - gendergelijkheid toe.
- **P.53 van de MvT:** Voeg een reflectie op de effecten op SDG 13 - klimaatactie toe.

Verhouding tot hoger recht

Internationale normen

MVO Platform waardeert dat met de meer uitgebreide toelichting, de regering steviger benadrukt dat internationale normen, de UNGPs en de OESO-richtlijnen, welke beide de basis vormen voor het Nederlandse IMVO beleid onverminderd van toepassing blijven op multinationale ondernemingen, ongeacht of zij wel of niet onder het toepassingsbereik van het wetsvoorstel vallen. Met de Wivo krijgen deze internationale normen een meer juridisch bindend karakter voor ondernemingen die binnen het toepassingsbereik van het wetsvoorstel vallen. Nadere toelichting die de Wivo binnen een bredere juridische ontwikkeling, zoals vergaande onderhandelingen over een bindend verdrag betreffende bedrijfsleven en mensenrechten op VN-niveau en voorgestelde due diligence wetgeving in onder andere Thailand, Indonesië, en Zuid-Korea, plaatst, zou daarnaast goede context bieden die aantoont dat de Wivo een tijdig en proportioneel instrument is om van MVO de norm te maken.

EU recht en Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

MVO Platform onderschrijft het belang van samenhang tussen de verschillende Europese wetgevingsinstrumenten op het gebied van mensenrechten en milieu. Een consistente interpretatie en toepassing van verplichtingen rond gepaste zorgvuldigheid is essentieel om duidelijkheid te bieden aan ondernemingen en om effectieve bescherming van mens en milieu te realiseren. Hoewel de instrumenten zoals nu opgenomen in de Memorie van Toelichting waardevol zijn, mist het MVO Platform verwijzing naar het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens zoals opgesteld door de Raad van Europa en het Handvest van de Grondrechten van de EU in de bijlage van de Wivo als onderdeel van deel "B. Wetten als bedoeld in artikel 2.1.1, derde lid".

Aanbevelingen:

- **P. 26 van de MvT:** Biedt toelichting over internationale ontwikkelingen op het gebied van wetgeving betreffende due diligence en mensenrechten en bedrijfsleven, waaronder een bindend verdrag betreffende mensenrechten en bedrijfsleven op VN-niveau en voorgestelde due diligence wetgeving buiten Europa.
- **P.42 van de Wivo:** Maak duidelijk wat staat in voormalig onderdeel "B. Wetten als bedoeld in artikel 2.1.1, derde lid". Deze maakt momenteel geen onderdeel uit van de conceptwettekst van de herziene Wivo, maar er wordt in de MvT wel naar onderdeel B (p. 134) en deel II van de bijlage van de richtlijn (bijv. p. 16) verwezen.
- **P.42 van de Wivo en p. 28 van de MvT:** Voeg een verwijzing toe naar het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en op **p. 42 van de Wivo** een verwijzing naar het Handvest van de Grondrechten van de EU.

Artikel 2.1.2 - Betekenisvolle samenwerking met betrokkenen en deskundigen

Waarde van maatschappelijke organisaties en vakbonden

In zowel Europa, als productielanden, houden maatschappelijke organisaties en vakbonden, inclusief mensenrechten- en vrouwenrechtenverdedigers en organisaties die een kritische waakhondfunctie vervullen, overheid en bedrijfsleven scherp en dragen zij bij aan het verankeren van respect voor mensenrechten, arbeidsrechten, dierenwelzijn, milieu en klimaat in internationale waardeketens. Structurele en betekenisvolle samenwerking met maatschappelijke organisaties is essentieel, omdat zij zicht hebben op de dagelijkse realiteit voor werkenden, producenten en gemeenschappen in waardeketens en doorgronden of en waar IMVO-beleid wel en niet effectief is. De overheid heeft een belangrijke rol om deze betrokkenheid te faciliteren en te stimuleren.

Betekenisvolle betrokkenheid als uitgangspunt

Het MVO Platform ziet het daarom als een gemiste kans dat betekenisvolle betrokkenheid van een brede groep stakeholders niet als uitgangspunt voor het gehele gepaste zorgvuldigheidsproces is verankerd. De OESO-richtlijnen beschouwen stakeholderbetrokkenheid als een doorlopend onderdeel van due diligence. Een meer expliciete verankering zou de effectiviteit van de wet vergroten. Het faciliteren en ondersteunen van dialoog tussen bedrijven, overheid, vakbonden en maatschappelijke organisaties, onder andere via sectorale samenwerking en binnen de Dutch Diamond, is dé manier om misstanden en risico's op de schending van mensenrechten in complexe internationale waardeketens effectief én efficiënt aan te pakken. Naast betekenisvolle betrokkenheid van "relevante" betrokkenen, zijn de kennis en inzichten van andere (lokale) betrokkenen, waaronder ngo's, mensenrechteninstituten, milieuorganisaties, mensen- en vrouwenrechtenverdedigers en vertegenwoordigers van kwetsbare en gemarginaliseerde groepen van niet te onderschatten waarde voor ondernemingen.

Intersectionaliteit

Hoewel het MVO Platform het als verbetering ten opzichte van de oorspronkelijke tekst ziet dat de **MvT op p. 137** verduidelijkt dat ondernemingen aandacht moeten hebben voor overlappende kwetsbaarheden en intersectionaliteit, zou het helpend zijn om te verduidelijken wat intersectionaliteit kan beslaan. Een uiteenzetting daarvan, refererend naar onder andere gender, leeftijd, ras, etniciteit, klasse, kaste, onderwijs, migratiestatus, handicap, sociale en economische status, is daarom gewenst.

Deskundigen

Onder de toelichting behorende bij het derde lid van **artikel 2.1.2, p. 137 MvT**, worden dergelijke maatschappelijke organisaties, bijvoorbeeld die de mensenrechten of het milieu verdedigen, erkend als deskundigen die geloofwaardige inzichten kunnen verschaffen in feitelijke of potentiële nadelige gevolgen. Toevoegingen aan de voorbeelden die op **p. 138 van de MvT**, die momenteel vooral overduidelijke situaties aanhalen, worden gegeven kunnen deze waardevolle rol van (lokaal) maatschappelijk middenveld beter inzichtelijk maken. Dankzij hun kennis, expertise en netwerk hebben zij zicht op de dagelijkse realiteit voor werkenden, producenten en gemeenschappen in waardeketens en doorgronden zij of en waar IMVO-beleid en maatregelen wel en niet effectief zijn.

Ketentransparantie

Daarnaast pleit het MVO Platform op **p.138 van de MvT** voor het opnemen van een versterkte verwachting met betrekking tot ketentransparantie aangezien betrokkenen veel meer mogelijkheden krijgen om betekenisvol geconsulteerd te worden als productielocaties niet geclassificeerd zijn als bedrijfsgeheim. Zonder voldoende ketentransparantie kunnen stakeholders risico's en nadelige gevolgen moeilijker signaleren en als consequentie minder vermogen hebben om ondernemingen aan te spreken op hun verantwoordelijkheid.

Aanbevelingen:

- **P. 12 van de MvT:** Licht toe dat het ondernemingen vrij staat om naast werknemers en hun vertegenwoordigers ook andere betrokkenen (stakeholders) te raadplegen bij het opstellen van beleid.
- **P. 15 van de MvT:** Geef voorbeelden van partijen die mogelijk nog niet in beeld zijn als betrokkenen, zoals bijvoorbeeld ongeautoriseerde onderaannemers of *homeworkers*. Vakbonden en ngo's hebben vaak goede toegang tot niet-gecontracteerde werkenden.
- **P. 15 en p. 136 van de MvT:** Geef erkenning aan de mogelijk relevante en waardevolle kennis en inzichten die maatschappelijke organisaties die buiten de begripsbepaling van "relevante" betrokkenen vallen aan ondernemingen kunnen bieden.
- **P.136 van de MvT:** Voeg expliciet toe dat ondernemingen bij het bepalen welke betrokkenen in een concrete situatie "relevant" zijn bijzondere aandacht dienen te besteden aan kwetsbare en gemarginaliseerde groepen, overeenkomstig overwegingen 33 en 65 van de CSDDD.
- **P. 137 van de MvT:** Zet uiteen wat intersectionaliteit kan beslaan, onder meer refererend naar gender, leeftijd, ras, etniciteit, klasse, kaste, onderwijs, migratiestatus, handicap, sociale en economische status.
- **P. 137 van de MvT:** In het kader van het bepalen welke vorm van raadplegen het best is, is de vraag toegevoegd die bedrijven kunnen stellen: 'hoe zorg ik als onderneming dat ik de doelgroepen zo min mogelijk belast bij het raadplegen?'. Nu deze vraag is toegevoegd is het bovendien van belang dat bedrijven over mogelijke belasting met de doelgroep in gesprek gaan. Gedacht kan worden aan vergoeding van hun tijd en participatie toestaan tijdens werktijd en het waarborgen van hun veiligheid en vertrouwelijkheid. Aangezien werkenden en vakbonden wereldwijd onder druk staan, is het van belang dat zij op een veilige manier kunnen deelnemen, zonder repercussies.
- **P. 137 van de MvT:** Voeg toe dat onder deskundigen ook gedacht kan worden aan onder meer vakbonden en organisaties die opkomen voor arbeidsrechten, vrouwenrechten of kwetsbare en gemarginaliseerd betrokken.

- **p. 138 van de MvT:** Voeg toe of vervang voorbeelden van deskundige organisaties die de waardevolle rol van maatschappelijke organisaties inzichtelijk maken. Het voorbeeld van de branddeskundige vs. voedingsdeskundige kan desgewenst worden vervangen door voorbeelden zoals:
- Als het bijvoorbeeld gaat over gendergerelateerde impacts heeft het inzicht van een vrouwenrechtenorganisatie meer geloofwaardigheid dan die van voedingsdeskundige.
 - Aan het voorbeeld van activiteiten van een onderneming in onbewoonde gebieden kan als voorbeeld van een deskundige "een natuurbeschermingsorganisatie" worden toegevoegd.
 - Wanneer een onderneming uit Zuid-Azië sourceert, kan een organisatie met expertise op het gebied van kastegerelateerde discriminatie waardevolle inzichten bieden in risico's die voor buitenstaanders vaak moeilijk herkenbaar zijn, maar die in de lokale context een belangrijke oorzaak kunnen zijn van arbeidsuitbuiting, uitsluiting en andere ernstige mensenrechtenschendingen.
 - Als de activiteiten van een onderneming plaatsvinden in een sector waar de veel van de werknemers verder in de keten vrouw is, kan een vrouwenrechtenorganisatie deskundig advies geven over het betrekken en bereiken van deze vrouwen in betekenisvolle betrokkenheid zodat gendergerelateerde impacts goed kunnen worden geïdentificeerd.
- **P. 138 van de MvT:** Versterk de verwachting tot ketentransparantie door bedrijven erop te wijzen dat verhoogde ketentransparantie en communicatie richting betrokkenen meer mogelijkheden biedt om betekenisvol geconsulteerd te worden.

Artikel 2.2.1.1 Integratie gepaste zorgvuldigheid in beleid en risico-beheersystemen - Verantwoord inkoopbeleid

De uitbreiding van voorbeelden in de herziene Memorie van Toelichting is volgens het MVO Platform helpend om verantwoord inkoopbeleid en de relevantie ervan te illustreren en draagt bij aan betere begripsvorming hiervan onder ondernemingen.

Aanbeveling:

- De volgende begeleidende tekst op **p. 153 van de MvT** zou echter beter op zijn plaats zijn op p.152 voorafgaand aan de voorbeeldenbox: *"Een verantwoord inkoopbeleid dat zich richt op langetermijnrelaties met producenten en waarin eerlijke prijzen worden betaald, kan bijdragen aan het implementeren van een leefbaar loon of inkomen in de waardeketen."* Deze tekst kan bovendien aangevuld worden met erkenning dat veel problemen in ketens ontstaan door hoe bedrijven internationaal hun structuur, bedrijfsvoering en inkoop inrichten en hoe waarde, risico's en verantwoordelijkheid in waardeketens worden gedeeld.

Artikel 2.2.2.1 en 2.2.2.2 Vaststellen en beoordelen nadelige gevolgen

Inspanningsverplichting

In **Artikel 2.2.2.1 en Artikel 2.2.2.2 op p.15 van Wivo** wordt uiteengezet dat ondernemingen verkennend onderzoek naar hun activiteiten moeten uitvoeren op basis van redelijkerwijs beschikbare informatie en welke type informatie gebruikt dient te worden. De Memorie van Toelichting verschaft echter vooralsnog geen nadere verduidelijking welke inspanning van ondernemingen wordt verwacht om tot deze informatie te komen. Hoewel de wijze van het tot stand komen van een risicoanalyse door de Omnibus-I-richtlijn is gewijzigd, is de verwachte inspanning die benodigd is om deze verplichting goed uit te voeren ongewijzigd.

In kaart brengen van de keten

Daarnaast is het nog steeds zinvol om voor ondernemingen om volgens artikel **2.2.2.1** lid 2a van de oorspronkelijke Wivo voorafgaand aan verkennend onderzoek de partners in de keten in kaart te brengen. Het MVO Platform beveelt daarom aan om de strekking van de volgende tekst uit oorspronkelijk lid 2a “haar activiteiten, die van haar dochteronderneming en, als deze verband houden met haar activiteitenketen, die van haar zakenpartners in kaart te brengen” terug te brengen in de herziene **Wivo (p14)**.

Prioritering binnen de diepgaande beoordeling

De toevoeging van **Artikel 2.2.2.1, lid 3 (Wivo p.15)** kan verder worden versterkt door, in navolging van de MvT, ook in de wettekst te verduidelijken dat het prioriteit geven aan het beoordelen van gebieden waarin directe zakenpartners betrokken is geoorloofd is binnen de diepgaande beoordeling zelf. Dit ter voorkoming van misverstanden dat dergelijke prioritering geoorloofd is onder **Art. 2.2.2.3**.

Gebruik van instrumenten en technologieën

Op **p. 160 van de MvT** wordt het gebruik van instrumenten en technologieën aangemoedigd. Het MVO Platform waarschuwt daarbij voor het gebruik van één enkel instrument of (digitale) technologie bij het uitvoeren van de risicoanalyse, zowel bij het verkennend onderzoek als de diepgaande beoordeling. Bedrijven moeten zich bewust zijn van de beperkingen van instrumenten en daarom meerdere instrumenten combineren voor het uitvoeren van de risicoanalyse. Het MVO Platform raadt ondernemingen verder aan gebruik te maken van lokale, bottom-up, door werknemers- en gemeenschappen-gedreven data die (direct) is verkregen op een wijze die veilige en betrouwbare feedback garandeert.

Opvragen van informatie bij zakenpartners

Artikel **2.2.2.2 op p. 15 van de Wivo** lijkt met lid 1 uit te sluiten dat voor verkennend onderzoek geen informatie van zakenpartners hoeft te worden gebruikt. Hoewel het artikel onder lid 2 beperkingen uiteenzet voor het opvragen van informatie bij zakenpartners voor een diepgaande beoordeling, ligt het niet voor de hand informatie van zakenpartners voor verkennend onderzoek uit te sluiten. Het MVO Platform waarschuwt dat deze beperkingen de ketenbenadering een stuk minder effectief maken. De barrières die deze bepalingen opwerpen verhogen het risico dat schendingen dieper in de activiteitenketen sneller buiten zicht blijven. Het MVO Platform beveelt aan in de **MvT op p.161** voorbeelden toe te voegen

die duidelijk maken wanneer het opvragen van informatie bij zakenpartners (met minder dan 5000 werknemers) noodzakelijk is.

Raadplegen van betrokkenen

Een onvolledige risicoanalyse kan bijvoorbeeld tot gevolg hebben dat risico's in de keten vaker onopgemerkt blijven. Dit geldt in het bijzonder voor risico's die disproportioneel vrouwen en andere kwetsbare en gemarginaliseerde groepen treffen, omdat dergelijke risico's vaak verborgen zijn en pas zichtbaar worden middels het betekenisvol raadplegen van een diverse groep betrokkenen. Bovendien is beperkt zicht op (delen van) de activiteitenketen op zichzelf een risicofactor is die nader onderzoek rechtvaardigt.

Voor een grondige risicoanalyse is daarom naast betekenisvolle betrokkenheid van "relevante" betrokkenen, de kennis en inzichten van andere betrokkenen, waaronder ngo's, mensenrechteninstituten, milieuorganisaties, mensenrechten- en vrouwenrechtenverdedigers en vertegenwoordigers van kwetsbare en gemarginaliseerde groepen van niet te onderschatten waarde voor ondernemingen. Dankzij hun kennis, expertise en netwerk hebben zij zicht op de dagelijkse realiteit voor werkenden, producenten en gemeenschappen in waardeketens en doorgronden zij de mensenrechtenrisico's in de keten. Het MVO Platform beveelt aan hier op **p. 162 van de MvT** erkenning aan te geven. Het opbouwen van betekenisvolle, langdurige en betrouwbare partnerschappen op met betrokkenen op lokaal niveau kan bovendien helpen bij het identificeren van verborgen en informele onderaannemers, thuiswerkers, arbeidsbemiddelaars of getroffen personen die anders snel onzichtbaar blijven (bijvoorbeeld tijdens audits).

Aanbevelingen:

- **P. 14 van de Wivo bij artikel 2.2.2.1:** Verwacht van een onderneming dat zij voorafgaand aan verkennend onderzoek haar activiteiten, die van haar dochteronderneming en, als deze verband houden met haar activiteitenketen, die van haar zakenpartners in kaart brengt.
- **P. 15 van de Wivo bij artikel 2.2.2.1:** Maak expliciet dat een onderneming alleen binnen de diepgaande beoordeling prioriteit mag geven aan gebieden waarin directe zakenpartners betrokken zijn.
- **P. 15 van de Wivo bij artikel 2.2.2.2 lid 1:** Voeg toe dat beschikbare informatie van zakenpartners op verschillende niveaus van de activiteitenketen kan worden gebruikt voor verkennend onderzoek. Pas corresponderend ook **p. 160 van de MvT** aan.
- **MvT artikel 2.2.2.1 en/of 2.2.2.2:** Verduidelijk in de toelichting bij deze artikelen welke inspanning van ondernemingen wordt verwacht bij het uitvoeren van verkennend onderzoek.
- **P. 158 van de MvT:** Verander bij het voorbeeld over activiteiten in "onrechtmatig bezette gebieden" de term "onrechtmatig" naar "illegaal", zodat duidelijker is waar dit voorbeeld betrekking op heeft. Daarnaast is het goed om het volgende toe te voegen: "Bedrijfsactiviteiten in bezette gebieden moeten aan strenge juridische eisen voldoen, willen ze legaal kunnen plaatsvinden."

- **P. 160 van de MvT:** Geef nadere toelichting over de beperkingen het gebruik van een enkel instrument en raad ondernemingen aan meerdere instrumenten, inclusief dergelijke die gebruik maken van door werknemers- en gemeenschappen-gedreven data, te combineren voor het uitvoeren van de risicoanalyse.
- **MvT op p.161:** Voeg voorbeelden toe die duidelijk maken wanneer het opvragen van informatie bij zakenpartners (met minder dan 5000 werknemers) noodzakelijk is.
- **P. 162 van de MvT:** Geef erkenning aan de mogelijk relevante en waardevolle kennis en inzichten die maatschappelijke organisaties die buiten de begripsbepaling van "relevante" betrokkenen vallen aan ondernemingen kunnen bieden.

Artikel 2.2.2.3 - Prioritering potentiële en feitelijke nadelige gevolgen

Definitie van ernst

Het gewijzigde **Artikel 2.2.2.3 op p. 16 van de Wivo** poogt de mate van ernst van een nadelig gevolg te duiden via de begrippen aard, gradatie, reikwijdte en onomkeerbaarheid, maar zorgt mogelijk voor meer verwarring nu deze verduidelijking niet aansluit bij de termen gebruikt in de CSDDD en de OESO-richtlijnen: Het MVO Platform pleit daarom voor het aansluiten bij de definitie van 'ernst' zoals overeenkomstig met de OESO-richtlijnen en ook gebruikt door het MVO Steunpunt: zwaarte, reikwijdte en onomkeerbaarheid.

Momenteel worden alleen de begrippen 'reikwijdte' en 'onomkeerbaarheid' verduidelijkt. Verder lijken 'aard' en 'gradatie' samen te worden genomen voor het begrip 'zwaarte' (*scale*). Voor de begripsvorming zou het beter zijn om het begrip 'zwaarte' te hanteren en dit uit te leggen door 'aard' en 'gradatie' uiteen te zetten. Ook wordt het begrip 'onomkeerbaarheid' in zowel lid a, b én c genoemd, wat niet bijdraagt aan de begripsvorming van 'onomkeerbaarheid' als zelfstandig concept.

Methode van prioritering

De gewijzigde toelichting in de Memorie van Toelichting, inclusief de toevoeging van de heatmap op **p. 164 van de MvT** biedt wel meer handvatten ten opzichte van conceptteksten uit 2024. Wel wijst het MVO Platform er graag op dat kansberekening (zie **p.163 in de MvT**) als hulpmiddel om de waarschijnlijkheid van een nadelig gevolg te bepalen in de context van due diligence enigszins ongepast is. Dit is bovendien geen exacte wetenschap en mensenrechtenrisico's zich lastig in wiskundige modellen laten passen. Waarschijnlijkheid is een beoordeling op basis van een veelheid aan factoren. Het MVO Platform beveelt aan deze de verwijzingen naar deze methode van prioritering weer te schrappen.

Raadplegen van betrokkenen

Voor een goede prioritering is naast betekenisvolle betrokkenheid van "relevante" betrokkenen, de kennis en inzichten van andere betrokkenen, waaronder lokaal maatschappelijk middenveld zoals ngo's, mensenrechteninstituten, milieuorganisaties, mensenrechten- en vrouwenrechtenverdedigers en vertegenwoordigers van kwetsbare en

gemarginaliseerde groepen van niet te onderschatten waarde voor ondernemingen. Dankzij hun kennis, expertise en netwerk hebben zij zicht op de dagelijkse realiteit voor werkenden, producenten en gemeenschappen in waardeketens en doorgronden zij de mensenrechtenrisico's in de keten.

Aanbevelingen:

- **Artikel 2.2.2.3 op p. 16 van de Wivo:** Sluit voor de definitie van 'ernst' aan bij de OESO-richtlijnen en gebruik de termen: zwaarte, reikwijdte en onomkeerbaarheid.
- **P. 163 in de MvT:** Schrap de verwijzing naar kansberekening als methode van prioritering.
- **P. 165 van de MvT:** Geef erkenning aan de mogelijk relevante en waardevolle kennis en inzichten die maatschappelijke organisaties die buiten de begripsbepaling van "relevante" betrokkenen vallen aan ondernemingen kunnen bieden.

Artikel 2.2.3.4 en 2.2.4.4. Wijziging relatie met zakenpartner

Het is goed dat de memorie van toelichting duidelijk maakt dat de verantwoordelijkheid van ondernemingen niet beperkt blijft tot het voorkomen van eigen schendingen, maar ook ziet op het voorkomen, beperken en waar mogelijk beëindigen van negatieve gevolgen die via zakelijke relaties met de onderneming verbonden zijn. Daarbij is het essentieel dat ondernemingen hun invloed daadwerkelijk en aantoonbaar inzetten en, wanneer ernstige risico's of misstanden ondanks inspanningen voortduren, bereid zijn hun zakelijke relaties aan te passen.

Beëindigen zakelijke relaties

Hoewel de verplichting om zakelijke relaties te beëindigen is geschrapt, verwelkomt het MVO Platform dat het conceptwetsvoorstel verduidelijkt dat ondernemingen een zakelijke relatie nog steeds kunnen beëindigen. Door bedrijven toe te staan om contracten met 'hoog risico' leveranciers enkel op te schorten in plaats van te beëindigen kunnen riskante zakenrelaties, en voortdurende misstanden, oneindig in stand worden gehouden zonder dat hier verantwoording over hoeft te worden afgelegd. Daarom pleit het MVO Platform ervoor hier meer verdiepende toelichting over te geven op **p.178 en p.188 in de MvT**. Daarbij is het van belang dat ondernemingen verantwoord omgaan met het beëindigen van zakelijke relaties. Verantwoordelijke beëindiging betekent dat ondernemingen de mogelijke negatieve gevolgen van een beëindiging voor betrokken stakeholders zoveel mogelijk voorkomen of beperken.

Effectieve maatregelen

Omdat het voorkomen van negatieve gevolgen van terugtrekking niet mag leiden tot het oneindig in stand houden van relaties waarbij een zakenpartner niet bereid of in staat is om noodzakelijke verbeteringen door te voeren, is alleen het opstellen van een versterkt preventief of corrigerend actieplan onvoldoende. Ondernemingen moeten in dergelijke situaties risico's blijven monitoren en ondernemingen moeten hun invloed daadwerkelijk inzetten en vanuit het actieplan passende en effectieve maatregelen nemen om negatieve gevolgen binnen een redelijke termijn aan te pakken.

Het uitgangspunt moet zijn dat ondernemingen hun invloed en capaciteiten inzetten om verbeteringen te realiseren, onder meer door samenwerking, capaciteitsopbouw en ondersteuning van zakenpartners. Wanneer deze inspanningen binnen een redelijke termijn niet leiden tot het aanpakken van ernstige risico's, blijft de onderneming verantwoordelijk om passende vervolgstappen te nemen, waaronder na opschorting mogelijk ook beëindiging van de relatie wanneer dit noodzakelijk is, en hierover transparant verantwoording af te leggen.

Daarbij moet worden benadrukt dat terugtrekking verantwoord dient te zijn. Zo moeten bedrijven in kaart brengen welke gevolgen beëindiging heeft, bijvoorbeeld voor werknemers, en de schade hierbij zoveel mogelijk beperken. In gesprek met werknemers of hun legitieme vertegenwoordigers kan inzicht verkregen worden in de risico's en wat nodig is om deze risico's te beperken (zoals bijvoorbeeld een ontslagvergoeding).

Aanbevelingen:

- **P. 177 en p. 187 van de MvT:** Versterk de verwachting dat opschorting niet oneindig mag leiden tot het voortzetten van zakelijke relaties betrokken bij potentiële en feitelijke nadelige gevolgen.
- **P. 177 en p. 187 van de MvT:** Verduidelijk dat ondernemingen passende maatregelen moeten nemen wanneer het versterkt preventief of corrigerend actieplan niet voldoende effectief is.
- **P. 178 en p. 188 van de MvT:** Borg dat beëindiging van zakelijke relaties op een verantwoorde en zorgvuldige manier plaatsvindt.
- **P. 178 en p. 188 van de MvT:** Voeg voorbeelden toe van een verantwoorde exit strategie, bijvoorbeeld de exit strategie van ACT⁵ (IndustriAll en global brands), Fairwear Foundation⁶, of Ethical Trading Initiative⁷.

Artikel 2.2.4.5 Herstel feitelijke nadelige gevolgen

Het MVO Platform verwelkomt de expliciete aandacht voor herstel als onderdeel van gepaste zorgvuldigheid. Het is positief dat wordt verduidelijkt dat ondernemingen niet alleen verantwoordelijk zijn voor het voorkomen en beperken van negatieve gevolgen, maar ook voor het bieden van herstel wanneer zij deze gevolgen hebben veroorzaakt of eraan hebben bijgedragen.

Klachtenprocedure

Om toegang tot herstel te krijgen is het belangrijk dat betrokkenen toegang hebben tot een goed functionerend kennisgevingsmechanisme en een klachtenprocedure. Hoewel klachten te centraliseren door aansluiting bij een klachtenmechanisme van een sectorinitiatief, zoals

⁵ www.actonlivingwages.com/app/uploads/2022/06/ACT_Fact-Sheets_ACT-Responsible-Exit-Policy_FA.pdf

⁶ www.api.fairwear.org/wp-content/uploads/2020/09/Fair-Wear-Responsible-Exit-Strategy-Guidelines-V1.0.pdf

⁷

www.ethicaltrade.org/sites/default/files/shared_resources/ETI%2520Technical%2520Guidance%2520on%2520Responsible%2520Disengagement_.pdf&sa=D&source=docs&ust=1784721736677623&usg=AOvVaw1krExy66GZaV2zkUekBJER

voorgesteld op **p.14 en p.197 van de MvT**, zou kunnen helpen om signalen van misstanden sneller op te vangen, kent een meer generiek systeem ook nadelen. Sectorbrede mechanismen, zeker indien ingesteld op globaal niveau en zonder lokale adaptatie en betrokkenheid van stakeholders, zijn niet altijd even toegankelijk voor betrokkenen vanwege onder andere mogelijke taalbarrières, beperkte kennis van lokale context, verminderd vertrouwen en (perceptie van) bescherming tegen represailles ten opzichte van goed uitgevoerde lokaal opererende mechanismen. Door het waarborgen van sociale dialoog tussen werkgever en werknemer op de werkvloer kunnen misstanden snel en effectief opgelost worden, wat lange(re) procedures via klachtenmechanismen kan voorkomen.

Relevante betrokkenen

Het MVO Platform onderschrijft dat herstel moet aansluiten bij de aard en ernst van het nadelige gevolg en dat betrokkenen betekenisvol moeten worden geraadpleegd over passende herstelmaatregelen. Daarbij vraagt MVO Platform aandacht voor het gebruik van het ongepaste begrip 'relevante betrokkenen' in **artikel 2.2.4.5** en de bijbehorende toelichting. Het is van belang dat getroffen groepen of kwetsbare betrokkenen, die bij eerdere stappen van het due diligence proces mogelijk buiten beeld zijn gebleven, alsnog aanspraak kunnen maken op herstel en daarvoor geraadpleegd dienen te worden. Voor herstel is het essentieel dat de bepaling van relevante betrokkenen niet uitsluitend door de onderneming zelf wordt gemaakt, maar gebaseerd is op een inclusieve beoordeling, waarbij de perspectieven van mogelijk getroffen betrokkenen worden meegenomen. Het begrip legitieme vertegenwoordigers moet hierbij ook breed worden geïnterpreteerd, zoals ook volgens artikel 2.2.5.1 de klachtenprocedure toegankelijk is voor een grote en diverse groep betrokkenen.

Meer dan compensatie

Herstel moet verder gaan dan financiële compensatie alleen en kan ook bestaan uit maatregelen die structurele verbetering mogelijk maken. Daarnaast is het belangrijk dat herstel wordt beoordeeld vanuit het perspectief van de getroffene. Maatregelen kunnen niet worden beschouwd als herstel als de getroffene niet bewust is van de maatregelen of de concrete uitwerking hiervan niet doorwerkt richting de getroffene. Bovendien benadrukt MVO Platform dat herstel niet mag worden gezien als een alternatief voor het voorkomen en beëindigen van misstanden. Effectieve gepaste zorgvuldigheid vereist dat ondernemingen niet alleen reageren op schade achteraf, maar ook actief handelen om toekomstige negatieve gevolgen te voorkomen.

Aanbevelingen:

- **P.14 en p. 197 van de MvT:** Zet voor- en nadelen van centrale mechanismen en bouwstenen voor goed opererende centrale mechanismen uiteen.
- **P. 189 van de MvT:** Corrigeer de nummering bij artikel 2.2.4.5 (in MvT 2.2.4.4) Herstel feitelijke nadelige gevolgen
- **P. 191 van de MvT:** Verduidelijk dat voor het bieden van herstel een breed begrip van relevante betrokkenen noodzakelijk is, waarbij ondernemingen niet eenzijdig bepalen welke betrokkenen relevant zijn.

- **P. 190 van de MvT:** Borg dat herstelmaatregelen aansluiten bij de bepaling van de mate van de ernst van een nadelig gevolgen volgens artikel 2.2.2.3 (p. 16 van de Wivo) en in overleg met betrokkenen worden vastgesteld
- **P.191 van de MvT:** Corrigeer de overbodige dubbele toelichting dat 2.2.4.4. Lid 4 een facultatieve verplichting is.

Artikel 3.1 Toezicht, handhaving en uitvoering

Hoewel de Autoriteit Consument en Markt (ACM) al in een vroegtijdig stadium is aangewezen als toezichthouder voor de Wivo zal de precieze opzet, taakomschrijving en de meldingenprocedure in de komende drie jaar nog verder moeten worden uitgewerkt. Ambitieuze sturing vanuit het kabinet en de Europese Commissie is daarbij essentieel. Het MVO Platform pleit voor het beschikbaar stellen van voldoende budget zodat de ACM gedegen kennis en capaciteit kan opbouwen om effectief toe te zien op nalevering van de Wivo. De ACM heeft daarnaast een breed mandaat nodig zodat zij bedrijven effectief kan vereisen informatie te verstrekken, onderzoek en inspecties te verrichten op zowel eigen initiatief, als n.a.v. gemotiveerde bezwaren, en boetes en corrigerende maatregelen op te leggen (inclusief herstelmaatregelen). Wat betreft de huidige conceptwettekst en de Memorie van Toelichting geeft het MVO Platform graag de volgende verbetersuggesties mee:

Artikel 3.1.3 Samenwerking met andere autoriteiten binnen Nederland

Het MVO Platform onderschrijft de noodzaak voor goede coördinatie tussen de ACM en andere toezichthouders voor gepaste zorgvuldigheidsregelingen. Hoewel de lijst met toezichthoudende autoriteiten op **p.75 van de MvT** als niet-limitatief wordt beschouwd, lijkt het MVO Platform desalniettemin goed om ook de toezichthouders op de anti-dwangarbeid verordening te noemen en de ILT te onderkennen als toezichthouder op de Batterijenverordening. Het is daarbij van belang op te merken dat verschillen tussen regelgeving niet mag leiden tot een beperking van de verantwoordelijkheid van ondernemingen om hun due diligence verplichtingen zoals uiteengezet in de Wivo uit te voeren.

Artikel 3.2.1.5 Uitzonderingen op de handhaving

Overeenkomstig de Omnibus-I-richtlijn is in artikel 3.2.1.5 van de conceptwettekst opgenomen dat de ACM in een aantal gevallen geen sancties kan opleggen aan een onderneming. Dit geldt 1) in het geval dat een onderneming op basis van een prioriteringsbesluit (zie artikel 2.2.2.3) volgens deze prioritering nadelige gevolgen aanpakt en 2) zolang er een redelijke verwachting is dat het versterkt preventief of corrigerend actieplan (zie 2.2.3.4 en 2.2.4.4). In de bijbehorende Memorie van Toelichting mist het MVO Platform verwijzing naar het lerend vermogen van ondernemingen en biedt de Memorie van Toelichting geen handelingsperspectief voor de middellange en lange termijn. Voor beide uitzonderingen in de Memorie van Toelichting moet wel duidelijk gemaakt worden dat deze uitzonderingen op de handhaving niet blijvend voortbestaan en onderhevig zijn aan voortschrijdend inzicht en lerend vermogen van een onderneming.

Aanbevelingen:

- **P. 228 MvT:** Verhelder dat hoewel geen sanctie kan worden opgelegd indien minder belangrijke nadelige gevolgen volgens prioriteringsbesluit nog niet zijn aangepakt, het materialiseren van minder belangrijke nadelige risico's voordat meer belangrijke nadelige risico's materialiseren mogelijk wel een wijziging van het prioriteringsbesluit vereist, op basis waarvan (op termijn) mogelijk nadere actie vereist is en sancties opgelegd kunnen worden.
- **P. 229 MvT:** Maak duidelijk dat het onzorgvuldig of onjuist nemen van een prioriteringsbesluit, zoals op andere gronden dan ernst en waarschijnlijkheid zoals invloed, de aard van de betrokkenheid, nabijheid en aansprakelijkheidsrisico's, een gegronde reden is dat ACM naast een bindende gedragslijn (zie artikel 3.2.1.1.) ook sancties kan opleggen.
- **P. 229 MvT:** Maak duidelijk dat de ACM verwacht dat een onderneming monitort of voortdurende redelijke verwachting dat een preventief of corrigerend actieplan zal slagen gegrond is (bij gewijzigde omstandigheden) en dat de ACM bij onvoldoende robuuste rechtvaardiging alsnog de mogelijkheid heeft om sancties op te leggen.

Civiele aansprakelijkheid

De effectiviteit van de CSDDD om misstanden in waardeketens aan te pakken hangt in grote mate samen met een goed toezicht- en handhavingssysteem. Hieronder valt de mogelijkheid voor wettelijke aansprakelijkheid voor schade die resulteert door nalatigheid in het uitvoeren van due diligence. Met de Omnibus-I-richtlijn zijn geharmoniseerde EU-voorwaarden voor wettelijke aansprakelijkheid geschrapt, wat resulteert in verhoogde rechtsonzekerheid voor zowel slachtoffers, maatschappelijke organisaties, vakbonden, als bedrijven. Ook zijn belangrijke verplichtingen, zoals de verplichting tot het bieden van de mogelijkheid tot representatieve acties door vakbonden of Ngo's, ingetrokken. Dit verhoogt de belemmering voor toegang tot recht en verzwakt de positie van rechthebbenden ernstig, iets wat ingaat tegen de principes in de UNGPs.

Aanbevelingen:

- Het blijft uitermate belangrijk dat vertegenwoordiging door derden, waaronder ngo's en vakbonden, onder de Nederlandse wet behouden blijft (voormalig CSDDD art 29.3.d). Het is daarnaast belangrijk om te herstellen dat Nederlands recht als toepasselijk recht geldt in het geval van grensoverschrijdende zaken (voormalig CSDDD art 29.7)
- Onderzoek en maak inzichtelijk of bestaande regelingen voor bewijsverkrijging, juridische ondersteuning en collectieve of representatieve procedures ook voor gedupeerden buiten Nederland daadwerkelijk toegankelijk en effectief zijn en neem geconstateerde praktische belemmeringen vervolgens weg.

Ondersteuning van maatschappelijk middenveld

De Memorie van Toelichting noemt meerdere keren (zie **MvT p. 7, 20, 79**) het subsidieprogramma's ter ondersteuning van het maatschappelijk middenveld, waaronder SPVO, sectorale samenwerking en FairFocus on Trade, als onderdeel van het Nederlandse IMVO-beleid. Hoewel het MVO Platform de subsidiemogelijkheden, alsmede de expliciete erkenning en vermelding van het belang van steun aan (lokale) maatschappelijke organisaties en vakbonden bijzonder waardeert, wil het wel graag in het algemeen een kanttekening plaatsen bij deze vermelding.

Een sterk en betrokken maatschappelijk middenveld, zowel in Europa als in productielanden, is voor bedrijven van cruciaal belang. Zo leveren zij door hun uitgebreide expertise, praktijkervaring met het verduurzamen van waardeketens en wereldwijde netwerk die toegang biedt tot werkenden, producenten en belanghebbenden een essentiële bijdrage aan zowel de ontwikkeling, als de uitvoering en monitoring van MVO-beleid door bedrijven en overheden. Het ontsluiten van deze kennis en het aanpakken en wegnemen van bestaande machtsongelijkheid, discriminatie en beperkte toegang is echter niet mogelijk zonder ondersteuning vanuit de overheid.

Ook VNO-NCW pleit ervoor dat de overheid voldoende middelen beschikbaar stelt voor maatschappelijke organisaties zodat zij structureel hun rol kunnen vervullen.⁸ Echter, er wordt nog steeds bezuinigd op de ondersteuning van (lokaal) maatschappelijk middenveld. Daarnaast is er nog geen uitsluitsel over het voortbestaan van lopende financieringsprogramma's. Vanwege diverse beperkingen zijn de voorgenoemde instrumenten niet toereikend, ook niet in combinatie met elkaar. Het instrument SPVO is minder geschikt voor breed werk op IMVO en kiezen bedrijven die aanspraak maken op dit instrument nauwelijks voor het thema kinderarbeid. Het succes van sectorale samenwerking, zoals convenanten, is wisselend en richt zich niet altijd op de grootste risico's. Het instrument Fair Focus on Trade is in de huidige opzet slechts toegankelijk voor een beperkte groep maatschappelijke organisaties binnen een beperkte selectie van landen, sectoren en waardeketens.

Hierdoor dreigt bij de uitvoering van gepaste zorgvuldigheid waardevolle kennis, expertise en lokale netwerken onvoldoende beschikbaar te blijven voor grote groepen ondernemingen. Zo toont onderzoek van CNV Internationaal, Mondiaal FNV en Fair Wear Foundation aan dat vakbonden en toeleveranciers in productielanden nog te weinig gehoord worden als het gaat om effectieve implementatie.⁹ Dit heeft als gevolg dat de impact voor mensen, het milieu en het klimaat in derde landen/productielanden niet voldoende wordt gewaarborgd.

IMVO-risico's doen zich voor in wereldwijde waardeketens en zijn niet beperkt tot specifieke landen. Door financiering voor het maatschappelijk middenveld in de context van eerlijke handel breed toegankelijk te maken voor organisaties zowel Europa als productielanden, kunnen meer bedrijven worden ondersteund bij het toepassen van gepaste zorgvuldigheid

⁸ <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2026Z12132&did=2026D27529>

⁹

<https://www.cnvinternationaal.nl/Resources/Persistent/3/9/1/6/3916ed2042945993801e41ce1ef73f250d185153/CNVI-0459%20BOOST%20HRDD%20recommendations%20full%20report.pdf>

en wordt een gelijk speelveld bevorderd. Een brede openstelling vergroot bovendien de effectiviteit en voorkomt dat bedrijven en ketens met relevante risico's buiten de boot vallen.

Voor toekomstige ondersteuning van en samenwerking met het bedrijfsleven en het toewerken naar een gelijk speelveld voor bedrijven die zich nu al inzetten voor eerlijke handel en waardeketens ten opzichte van bedrijven die dat nog niet doen, is duurzame systeemverandering en gevarieerde inzet van middelen nodig, waaronder brede, langdurige en structurele ondersteuning van (lokaal) maatschappelijk middenveld en het stimuleren van samenwerking tussen maatschappelijke organisaties in Nederland en in het mondiale Zuiden. Zo kunnen zij, zowel in samenwerking met bedrijven, als in hun rol als onafhankelijke raadgever, onafhankelijk onderzoek naar risico's en negatieve gevolgen in de keten, hun bijdrage doen aan het oplossen van misstanden in de keten en betrokkenen ondersteunen om hun recht te halen.

Aanbevelingen:

- Versterk het maatschappelijk middenveld in Europa én productielanden middels brede, langdurige en structurele ondersteuning zodat zij effectief kan bijdragen aan het verduurzamen van internationale waardeketens. Nederlandse maatschappelijke organisaties en vakbonden kunnen zorgen voor trainingen en capaciteitsopbouw in productielanden.
- Voorkom vergaande sectorale en geografische beperkingen bij de inzet van ondersteunende instrumenten, en ga uit van een risicogestuurde benadering.

Evaluatie

De evaluatie van de richtlijn staat gepland op 26 juli 2031. Het kabinet heeft er vooralsnog voor gekozen geen evaluatiebepaling op te nemen in de Wivo. Waar zonder de Omnibus-I-richtlijn de huidige IOB-evaluatie van het IMVO-beleid, die de periode 2019-2026 beslaat, een meer effectieve analyse had kunnen bieden van de mogelijke anticipatie-effecten van de Wivo, is dit door de uitgestelde implementatie niet meer in dezelfde mate mogelijk. Het ligt daarom voor de hand wel een evaluatie van de implementatie en de uitvoering van de Wivo in te plannen. Deze latere nationale evaluatie moet de effecten van de Wivo op mensenrechten- en milieurisico's in internationale waardeketens in kaart brengen en de overheid in staat stellen om te beoordelen of de wet haar maatschappelijke doel bereikt of desgewenst verbreed en/of aangescherpt dient te worden.

Aanbeveling:

- **P. 82 van de MvT:** Neem een nationale evaluatiebepaling op die aansluit bij de geplande evaluatie van de richtlijn in 2031.

Tot slot

Het MVO Platform waardeert de mogelijkheid om het perspectief van de leden op de herziene conceptwettekst van de Wivo en bijbehorende Memorie van Toelichting in te brengen. Met bovenstaande suggesties beoogt het MVO Platform het realiseren van de doelen van de CSDDD te verwezenlijken en negatieve neveneffecten te voorkomen. In aanvulling op onze bovenstaande verbetersuggesties heeft het MVO Platform ook deelgenomen aan de openbare raadpleging van de Europese Commissie over de te ontwikkelen richtsnoeren voor de CSDDD. Onze gedetailleerde antwoorden op de vragenlijst zijn te vinden op onze website¹⁰. Het MVO Platform kijkt uit naar verdere dialoog en raadpleging tijdens de volgende ontwikkelstappen van de Wivo en is uiteraard beschikbaar voor verdere toelichting.

Het MVO Platform is een netwerk van maatschappelijke organisaties en vakbonden die samenwerken om Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen te bevorderen: ActionAid · Amnesty International · Arisa · Both ENDS · CNV Internationaal · Cordaid · Fairtrade Nederland (Max Havelaar) · FNV · International Justice Mission · Milieudefensie · Oxfam Novib · PAX · Save the Children · Schone Kleren Campagne · Solidaridad · Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) · Terre des Hommes · Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) · Women Win · Woord en Daad · World Animal Protection

¹⁰ <https://www.mvoplatform.nl/input-voor-consultatie-richtsnoeren-csddd/>